

VAŽNOST PROUČAVANJA MARULIĆEVE »DAVIDIJADE«*

BRANIMIR GLAVIČIĆ

Znamenito djelo oca hrvatske književnosti — *Davidijada* — stoljećima se smatralo izgubljenim. Tek je god. 1924. pronađeno u torinskoj Nacionalnoj biblioteci¹. Ali je, stjecajem okolnosti, ponovno za neko vrijeme palo u zaborav, i konačno je naša nauka saznala za nj god. 1952.² Uskoro poslije toga doživjela je *Davidijada* dva izdanja: jedno je priređeno u zemlji³, a drugo u inozemstvu⁴. Napisano je otada i nekoliko vrijednih radova o njoj, pri čemu se u prvom redu težilo za tim da se što točnije ustanovi izvorni Marulićev tekst, jer je jedini rukopis u kojem nam se *Davidijada* sačuvala (pjesnikov autograf)⁵ bio od vode dosta oštećen i stoga na mnogim

* Ovaj je rad bio pročitán, u znatno skraćenom opsegu, kao referat na XIII međunarodnom kongresu antičkih studija »Eirene« (Dubrovnik, 7—12. listopada 1974), pod naslovom: *Die Bedeutung der Forschung der Davidias Marulić's*.

¹ Prvi put je rukopis *Davidijade* spomenut u *Inventari dei manoscritti delle Biblioteche d'Italia*, Firenca, Olschi, 1924, sv. 28, str. 118. Ali taj je važan bibliografski podatak izmakao tada pažnji naše nauke.

² Na kraju istoga rukopisa u kojem nam se sačuvala *Davidijada*, nalazi se Marulićev latinski prijevod početka Danteove *Božanske komedije*. Slučaj je htio da je upravo taj pjesnikov, umjetnički skroman, književni pokušaj prvi svratio na se pažnju nauke: pišući o Maruliću kao prevodiocu Dantea, talijanski je učenjak C. Dionisotti u radu »Marco Marulo traduttore di Dante« (*Miscellanea di scritti di bibliografia ed erudizione in memoria di Luigi Ferrari*, Firenca, Olschi, 1952, str. 233. i d.) dao i nekoliko usputnih napomena o *Davidijadi*. Tako upravo njemu zahvaljujemo ponovni pronalazak *Davidijade*.

³ *Editio princeps* priredio je J. Badalić: *Marko Marulić, Davidias* (JAZU, »Stari pisci hrvatski«, knj. 31), Zagreb, 1954.

⁴ Drugo je izdanje objavio M. Marcovich: *M. Maruli Davidiadis libri XIV*, Mérida (Venezuela) 1957, prema kojemu navodim sve citate iz *Davidijade*.

⁵ Da je sačuvani rukopis pjesnikov autograf, utvrdio je J. Badalić (o. c., str. 9. i d.) usporedivši torinski rukopis *Davidijade* s Marulićevim autografskim djelom *Multa et varia ex diversis auctoribus collecta*.

mjestima teško čitljiv. Taj je težak posao danas — može se smatrati — s uspjehom obavljen.⁶

Međutim, samo djelo nije još ni izdaleka onoliko istraženo koliko to po svojim neospornim umjetničkim kvalitetama zaslužuje. Bilo je, doduše, već pojedinačnih vrijednih zapažanja o njemu, izrečeno je nekoliko mišljenja o karakteru toga djela i neka su sporna pitanja dobro uočena, ali do sada *Davidijada* još nije bila predmetom sistematske obrade gotovo ni u jednom pravcu. A bez temeljite analize njezina stila i cjelokupne pjesničke fakture nije moguće odrediti njezino mjesto u Marulićevu književnom opusu, kao ni stvoriti konačan sud o njegovoj epskoj tehnici, što drugim riječima znači da još uvijek nemamo cjelovitu sliku o Maruliću kao pjesniku i umjetniku.

Zbog ograničenog prostora, ovdje ću se osvrnuti samo na neke probleme — na one koje smatram najvažnijima u budućem radu, pa ću iznijeti svoje poglede na njih, a s time u vezi i neke rezultate svojih dosadašnjih istraživanja.

Odnos prema Bibliji

Kao prvo, kad je riječ o Marulićevoj preradi biblijskoga predloška *Davidijade*, napominjem da nam je tu već dosta toga poznato, i to zahvaljujući, u prvom redu, iscrpnom proučavanju srodnog njegova djela — hrvatske *Judite*⁷. No naša se znanja s toga područja baziraju, još uvijek, više na zaključcima koji su dobiveni analizom

⁶ Najveća zasluga u tom pogledu pripada akademiku dru V. Gortanu, koji je u nizu radova od god. 1954—1960. uložio mnogo truda da bismo dobili što točniji tekst *Davidijade*: najprije je sudjelovao u sastavljanju *Dodatka* (*Addenda et corrigenda*) uz *editio princeps*, a zatim je u nekoliko mahova pisao u časopisu *Živa Antika* o problemima teksta *Davidijade*, bilo u vezi sa samim rukopisom bilo u vezi s prvim dvama izdanjima i njihovim nedostacima takve vrste:

- a) »O tekstu prvoga izdanja Marulićeve *Davidijade*«, *Ž A*, V/1955, sv. 1, str. 95—103;
- b) »O prozodiji u Marulićevoj *Davidijadi*«, *ibid.*, V/1955, sv. 1, str. 104—110;
- c) »Iz Marulićeve *Davidijade*«, *ibid.*, VI/1956, sv. 2, str. 242—249;
- d) »Miroslav Markovich, M. Maruli Davidiadis libri XIV (XXIV+270). Merida, Venezuela, 1957«, *ibid.*, VIII/1958, sv. 1, str. 169—172;
- e) »Za što tačniji tekst Marulićeve *Davidijade*«, *ibid.*, X/1960, sv. 1—2, str. 263—267.

U najnovije doba o nekim spornim lekcijama govori M. Marcovich: »On the Davidiad of Marko Marulić«, *Acta conventus Neo-Latini Lovaniensis*, Leuven University Press, Wilhelm Fink Verlag München, 1973, str. 371—380, napose 374—375. Konačno je tekst *Davidijade* dotjeran u trećem, dvojezičnom izdanju (*JAZU*: latinski tekst priredio V. Gortan, a hrvatski prijevod u stilu izvornika s kometarom B. Glavičić), koje upravo izlazi iz tiska.

Judite nego što su rezultat proučavanja same *Davidijade*. Ma kako ti rezultati bili znatni, oni, sami za se, nipošto još nisu dovoljni da bismo to djelo u potpunosti razumjeli i pravilno ga ocijenili. Jer, uza sve neosporne sličnosti u stilu i kompoziciji, koje su, uostalom, uočljive već pri letimičnom čitanju, *Davidijada* i *Judita* ipak su, posve razumljivo, dva zasebna djela, od kojih svako ima svoje specifične probleme (i bez obzira na to što su pisana različitim jezikom i spjevana u različitom stihu), pa ih je stoga nemoguće svesti u svemu na zajednički nazivnik. Ništa pogrešnije od komotne jednadžbe: latinska *Davidijada* = hrvatska *Judita*. A dosad smo se zadovoljavali time da tražimo sličnosti, dok se razlike, koje zahtijevaju suptilniju analizu, nisu dovoljno uočavale. No upravo nam one, i to samo one, pružaju mogućnost da dublje zavirimo u pjesnikovu radionicu i da otkrijemo neka nova njegova rješenja formalne i tehničke prirode, kojih ni sam pjesnik nije morao svagdje biti svjestan; bar ih ne spominje⁸. Povrh toga, koliko je god *Judita* iz raznih aspekata bila istraživana, još uvijek nije dovoljno detaljno ispitana tehnika Marulićeve prerade biblijskoga predloška u njoj. Što bi u tom pogledu trebalo još istražiti, vidjet će se bolje iz daljnje izlaganja o *Davidijadi*.

Ogledajmo sada, ukratko, kako je iz narativne biblijske kronike o kralju Davidu, ograničena opsega, nastao velik umjetnički ep *Davidijada*!

Pjesnik uzima određeni odlomak Biblije, pa ga:

I) *krati*: ispuštajući, kao u *Juditi*, brojne podatke (geografske, kronološke i genealoške) koje smatra suvišnima u svojem poetskom djelu⁹; samo izuzetno ispušta detalje koje je bilo moguće poetski lijepo obraditi¹⁰; tu i tamo sažima tekst predloška do te mjere da su navodi u Bibliji ne samo potpuniji nego i jasniji¹¹;

⁷ Ovdje posebno ističem studiju P. S k o k a »O stilu Marulićeve *Judite*«, *Zbornik Marka Marulića*, Zagreb, JAZU, 1950, str. 165—241.

⁸ U posveti *Judite* veli samo: ... *historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših začinjavac, i jošće po zakonu onih starih poet, kim ni zadovoljno počitati, kako je dilo prošlo, da mnoge načine opkladaju, neka je vičnije onim ki budu čtiti...*, a u posveti *Davidijade*: ... *Davidis regis gesta versibus expressi historiam secutus... Eam poeticis numeris Pierioque lepore exornarib conatus sum...*

⁹ Npr. za Mikalu veli da ju je Šaul predao *nekom Paltiju* (V, 105), a u Bibliji stoji: »*Pal'tiju, sinu Lajiša iz Galima*« (1 *Sam* 25, 44).

¹⁰ Npr. govoreći o junaku Eleazaru (XIII, 90. i d.), ispušta sljedeći biblijski podatak: »*Udarao je Filistejce dok mu se ruka nije ukočila i ostala kao prirasla uz mač*« (2 *Sam* 23, 10).

¹¹ Npr. o pogibiji Saulovoj daje Biblija i ovaj podatak: »*Znenadiše ga strijelci s lukovima*« (1 *Sam* 31, 3). Govoreći o Sibi, pjesnik navodi samo ovo: *Saulis erat servus tunc illic* (= ondje) *nomine Siba* (IX, 1), a u Bibliji stoji potpunije: »*A bijaše u Šaulovoj kući sluga po imenu Siba*« (2 *Sam* 9, 2).

II) tako pročišćeni i skraćeni tekst *prekraja*: naime, rukovodeći se umjetničkim razlozima, a da bi pojačao dramatičnost događaja koji opisuje, Marulić u *Davidijadi* mjestimice odstupa od redosljedne epizoda kakav nalazimo u Bibliji¹². To je velika novina u odnosu na *Juditu*, u kojoj se strogo pridržavao narativnoga sistema naših začinjavaca¹³;

III) širi ga, na više načina:

- a) unoseći povremeno, radi boljega razumijevanja ili ilustracije radi, podatke iz drugih knjiga Biblije¹⁴; unoseći podatke koje nije crpao iz samoga teksta, nego iz komentara *Vulgate*¹⁵; unoseći svoj vlastiti komentar¹⁶;
- b) iz moralizatorskih pobuda, važnije događaje popraćuje moralnodidaktičkim napomenama, sentencijama i ekskursima religiozna sadržaja^{16a} (što sve zajedno zaprema u *Davidijadi* otprilike 5% stihova);
- c) najznatnija proširenja, međutim, uzrokovala je, kao i u *Juditi*, *prestilizacija* predložka: dodaje uvod i eksPLICIT, a »po zakonu starih poet«, ugledajući se napose u Vergilija (o čemu će biti govora malo poslije), ukrašuje *Davidijadu* svim onim elementima koji su karakteristični za antičko epsko stvaralaštvo.

¹² Npr. David saznaje za židovski poraz u ratu s Filistejcima neposredno nakon uspješno završene vojne protiv Amalečana, što pjesnik popraćuje ovim riječima: *O quam festino turbantur gaudia luctu!* (VI, 354). U Bibliji pak događaji su prikazani, manje dramatično, ovim redosljedom: vojna protiv Amalečana, idovski poraz na Gilbol, izvještaj glasnika s bojišta (1 *Sam* 30 — 2 *Sam* 1).

¹³ Usp. Skok, o. c., tr. 181.

¹⁴ Npr. neprilike Filistejaca s kovčegom zavjetnim (VIII, 164. i d.) spomenute su u Bibliji prije: 1 *Sam* 5 i d. Sama izrada kovčega (VIII, 146—163) opisana je u *Izl* 37, 1—9. O tome pak kako je Meribaal postao hrom (IX, 9. i d.), bilo je u Bibliji govora nešto prije (2 *Sam* 4, 4).

¹⁵ Pojava duha proroka Samuela na zavičajne vračare (V, 391. i d.) nije u samoj Bibliji prokomentirana (isp. 1 *Sam* 28, 3—25). Tek komentatori Biblije, osuđujući zazivanje duhova kao demonski čin, vele da se Samuel javio ne na poziv vračare, nego po volji božjoj da Šaula upozori na njegov kraj. Tako isto taj događaj komentira i Marulić (ibid., st. 421. i d.).

¹⁶ Usp. npr. V, 100. i d.: Ahinoama postaje druga Davidova žena. Da bi objasnio zašto se i njome pravovjerni David oženio, pjesnik veli: »*quia lege licebat de tribubus propriis plures adducere sponsas*. Pošto je obeščastio sestru, u koju se zaljubio, Amon je grubo istjera iz kuće. Zašto? Njegov postupak pjesnik objašnjava: ... *sibimet tunc indignatus, op in or, ipsum flagitii quum conscia cura momordit* (X, 91. i d.).

^{16a} Tako i u *Juditi* (usp. Skok, o. c., str. 233. i d.), ali je taj postupak stran antičkom epu. Nešto slično nalazimo, u manjem opsegu i samo povremeno, u Bibliji (isp. I, 125. i d. = 1 *Sam* 16, 7: «Bog ne gleda kao što gleda čovjek: čovjek gleda na oči, a Jahve gleda što je u srcu»).

Na taj je način od četrdesetak dvostupačnih stranica Biblije^{16b} nastao ep od gotovo sedam tisuća heksametara; građu je rasporedio na četrnaest pjevanja, uglavnom podjednaka opsega, a kao osnovica pojedinom pjevanju poslužila su mu tri do osam stupaca Biblije.¹⁷

Iako je za Marulića, kao dobrog vjernika, tekst Biblije bio *Scriptura sacra*, u čiji sadržaj nije slobodno dirati i u čiju vjerodostojnost on nipošto ne sumnja¹⁸, ipak je njegova prerada biblijskoga predloška imala za posljedicu sad veća, sad manja odstupanja od duha i slova Staroga zavjeta. Pri tome je on negdje tako postupio namjerno — iz vjerskih, moralizatorskih ili pak umjetničkih pobuda, a negdje je opet pogriješio, jer pokojega biblijskog navoda nije dobro razumio.

Najveća odstupanja u tom pogledu uzrokovalo je stavljanje kronike o kralju Davidu na novu, kršćansku, idejnu osnovicu. S time u vezi valja napomenuti da je pjesnik svagdje gdje je bilo moguće svjesno i dosljedno mijenjao starozavjetne nazore u novozavjetne¹⁹, napose je pak mijenjao ton molitava-zahvalnica i psalama²⁰, ne propuštajući također priliku da istakne kršćanske vrline svoga glavnog junaka: blagost, praštanje, poniznost, predanost bogu, kajanje, strpljivost i smirenost. Takve se izmjene mogu, kod pažljivijeg čitanja, zapaziti i u nekim pojedinostima (npr. *duh božji* postaje u njega *duh sveti*²¹), nadalje, u upotrebi kakva ukrasnog pridjeva

^{16b} Tekst Biblije citiram prema hrvatskom prijevodu: *Biblija, Stari i Novi zavjet*, Zagreb, Stvarnost, 1968.

¹⁷ Na primjer, kao osnovica za prvo pjevanje poslužilo mu je osam stupaca Biblije, a za drugo, koje je jedno od najdužih (530 stihova), samo tri. To je bilo moguće stoga što je neke šture podatke Biblije obilno pjesnički iskitio: Davidovo vjenčanje s Mikalom spominje se u Bibliji samo u jednom retku (1 *Sam* 18, 27 kraj), a u *Davidijadi* o tome se govori u sedamdeset stihova (II, 220—290); David po povratku iz boja pjeva u harfu pred Šaulom: u Bibliji jedan redak (1 *Sam* 19, 9 kraj), u *Davidijadi* 25 stihova, gdje pjesnik veli i o čemu je David pjevao (II, 425—449); Šaulov razgovor s Mikalom: u Bibliji pet redaka (1 *Sam* 19, 17), u *Davidijadi* 48 stihova (II, 483—530).

¹⁸ U posveti veli ovako: »*Davidis regis gesta versibus expressi historiam secutus, quam in sacris proditam codicibus veram esse non ambigo*«.

¹⁹ Zbog toga što je počinio preljub s Urijinom ženom Bat-Šebom, David je po Starom zavjetu zaslužio smrtnu kaznu. Ali kako se pokajao, Jahve mu je oprostio, pa mu prorok Natan veli: »Nećeš umrijeti... ali će umrijeti dječete koje ti se rodilo!« (2 *Sam* 12, 13—14). Ali Marulić mijenja, u kršćanskom duhu, pojam fizičke smrti u »propast vječite smrti«, tj. u propast duše (IX, 371).

²⁰ Usp. npr. V, 55. i d. (= 1 *Sam* 25, 39): pjesnik preobrazuje Davidovu molitvu, u kojoj je akcenat na starozavjetnom načelu pravedne odmazde, u kršćansku molitvu zahvalnicu. Psalam Davidov (XIII, 10. i d. = 2 *Sam* 22) pjesnik je veoma kršćanski obojio: David moli od boga da mu nakon smrti podari život vječni na nebu!

²¹ Usp. III, 53/54: *sacer spiritus* = 1 *Sam* 19, 20: duh božji.

B. GLAVIČIĆ

kojim se aludira na kakav novozavjetni događaj²² i sl. Koji put se opet pjesnik ne može suzdržati a da u samome tekstu *Davidijade* ne da novozavjetnu interpretaciju kakva starozavjetnog događaja²³, što inače obilno čini u pogovoru.

Iz umjetničkih pak razloga — kako bi što više uzvisio svoga glavnog junaka, pjesnik kadšto pripisuje Davidu kakav herojski čin koji sâm nije počinio²⁴ ili ističe koju njegovu vrlinu — plemenitost, darežljivost — o kojoj nema spomena na odgovarajućem mjestu u Bibliji²⁵. S druge strane, dosljedno tome, koji put ublažuje, ili čak prešućuje, neke navode Biblije koji bi Davida, kao čovjeka ili vjernika, mogli kompromitirati u očima njegovih čitalaca.²⁶

Ima i drugih pjesničkih sloboda: antičke reminiscencije stavlja u usta biblijskim licima,²⁷ mijenja funkcije Davidovih visokih činov-

²² Jeruzalem se, na primjer, naziva u X, 321 *urbs beata* (= blagoslovljeni grad), jer je Krist došao u nj, a Jordan *sacratum flumen* (I, 251) i njegove vode *sacrata fluenta* (XII, 7), jer se Krist u njemu krstio.

²³ »Klanac razlaza« (= *Petra dividens*), u kojem je Saul odustao od potjere za Davidom, pjesniku je Krist, koji će na sudnjem danu *odvojiti* pravednike (»blage janjce«) od nepravednika (»napasnih jaraca«), IV, 176. i d.

²⁴ Osam stotina ljudi svladao je u jednoj bici, prema Bibliji, junak Ižbaal, a ne David, koji se na tome mjestu uopće ne spominje (XIII, 86 = 2 *Sam* 23, 8).

²⁵ Na primjer, pjesnik veli da je David pomilovao sve koji su pristali uz Apšaloma (XI, 417). No, prema Bibliji, David ni nakon pobjede nad Apšalomom nije u tako sjajnoj situaciji da dijeli pomilovanja, već čeka da ga ostala izraelska plemena ponovno prihvate kao kralja (2 *Sam* 19, 10—15). — O tome da je David podijelio drugovima darove što su mu ih, navodno, poslali Jabešani (VII, 67. i d.), nema u Bibliji ni spomena. To je sâm pjesnik izmislio da bi istakao još jednu Davidovu vrlinu (*regis liberalitas*) koju izrijekom spominje *in margine*.

²⁶ Prema Maruliću, David je nakon pobjede nad Apšalomom predao d'ò zapovjedništva nad vojskom Apšalomovu vojskovođi Amasi (XI, 421—2). U Bibliji pak stoji (2 *Sam* 19, 14) da je cijelo zapovjedništvo predao tom protivničkom vojvodi. To je učinio stoga da bi kaznio Joaba koji je protiv izričite njegove zabrane dao pogubiti Apšaloma, ali se tako pokazao vrlo nezahvalan prema čovjeku koji mu je spasio prijestolje. — Govoreći o tome kako je Mikala zavarala Šaulove ljude koje je on poslao da ubiju Davida, pjesnik veli da je ona načinila od posteljine lutku u veličini čovjeka i položila je u krevet da bi krvnici pomislili kako je David bolestan i leži kod kuće, dok je on u međuvremenu neopažen sretno umakao (II, 469. i d.). Međutim, u Bibliji na tome se mjestu (1 *Sam* 19, 13) spominje »terafim«, što je bio kućni idol (neka vrsta rimskih poganskih penata) kojima su se klanjali neznabošci. Čini se dakle da se ni u Davidovoj kući, kao ni u nekih drugih drevnih Židova (usp. *Post* 31, 19), nije š'ovao isključivo Jahve, njihov jedini pravi bog Taj nezgodan podatak za inače pravovjernoga Davida naš pjesnik, razumljivo, prešućuje.

²⁷ Tako, na primjer, David spominje kiklope s Etne i Halibljjane, koji su u starini bili na glasu s kovačke vještine (III, 293—4), filistejski kralj Akiš antičke mitske liječnike Podalinija i Melampoda (III, 333), a prorok Samuel antičkoga boga podzemlja Plutona (V, 453).

nika²⁸, a Biblija je uz to u svojim navodima često skromnija²⁹ ili blaža;³⁰ napose pjesnik pooštava ton, ne birajući riječi, kad govori o poganima.³¹

Iz moralizatorskih razloga — spomenimo samo jedan primjer — proroka Natana prikazuje na jednom mjestu kao Salamonova pedagoga.³²

Nedovoljno poznavanje biblijske geografije, za što ima ispriku koju navodi u posveti,³³ te nerazumijevanje etimologije hebrejskih imena također dovodi mjestimice do većih ili manjih odstupanja prema tekstu Biblije.³⁴

Koji put dolazi do odstupanja iz toga razloga što pjesnik kombinira podatke uzete iz raznih knjiga Biblije,³⁵ a neka su odstupanja nastala, vjerojatno, iz metričkih razloga,³⁶ itd.

Utjecaj klasika

Komponirajući *Davidijadu* i, napose, ukrašujući je raznim pjesničkim rekvizitima »po zakonu starih poet«, Marulić se u mnogo čemu uglédao u Vergilija, u njegov ep *Eneidu*.³⁷ Mnogobrojne niti

²⁸ Za Seraju, na primjer, stoji u *Davidijadi* da je bio tumač zakona (VIII, 490), a u Bibliji (2 *Sam* 8, 17) da je bio državni pisar; za Benaju (VIII, 490—2) da je bio vrhovni sudac, a u Bibliji (2 *Sam* 8, 18) je on zapovjednik Davidove tjelesne straže.

²⁹ Na primjer, kad Apšalom poziva oca na gozbu, David se u Marulića ispričava da ne može doći jer da mu to državni poslovi ne dopuštaju (X, 168), a u Bibliji veli: »Ne, sine, nećemo doći svi da ti ne budemo na teret« (2 *Sam* 13, 25).

³⁰ Na primjer, Samuel u *Davidijadi* dobacuje kralju: »Glupane!« (V, 438), dok u Bibliji pristojnije govori sa svojim kraljem (1 *Sam* 28, 16—19).

³¹ Golijata, na primjer, naziva *spuria proles* (= kopile nečiste krvi). Usp. i bilj. 80.

³² Usp. IX, 427. i d.

³³ *Caeterum ad hoc (sc. opus) perficiendum multa mihi impedimento erant... locorum quoque a nullo prorsus geographorum nostrorum satis explanata vocabula.*

³⁴ U Marulića se, na primjer, isto naziva Urijina žena Bat-Šeba (*Bersabe*) i grad na krajnjem jugu Judeje Beer Šeba (*Bersaba urbs*). Odatle je razumljivo što u pogovoru (IX poglavlje) etimološki povezuje jedno ime s drugim.

³⁵ Govoreći o Davidovu popisu stanovništva, Marulić navodi milijun i stotinu tisuća Izraelaca i petsto tisuća Judejaca (XIII, 270—1). Prvi je broj uzeo pjesnik iz 1 *Ljet* 21, 5, a drugi iz 2 *Sam* 24, 9.

³⁶ U *Davidijadi* se spominje *deset tisuća ratnika* iz Toba, koji su krenuli protiv Davida (IX, 100), a u Bibliji stoji: *dvanaest tisuća* (2 *Sam* 10, 6). No *duodecim* po svom prozodijskom liku ne bi moglo ući u heksametar, dok bi mu perifraza odnijela previše prostora.

³⁷ Mjestimice može se zapaziti utjecaj i kojega drugog Vergilijeva djela: nazive dijelova pluga, koji se spominju u XIII, 404, uzeo je pjesnik iz *Georgica*, I, 170. i d., gdje se govori o gradnji pluga.

vežu to njegovo djelo s poezijom njegova uzora, pa bi istraživanje tih veza trebalo da bude predmet jedne posebne studije. Stoga ću se ovdje zadržati na tome samo toliko koliko je to za razumijevanje tih veza najpotrebnije, a za usporedbu s njegovim srodnim djelom — *Juditom*, vjerujem, najinteresantnije.

Velik utjecaj Vergilijev — koji je, uostalom, razumljiv u humanističkih pjesnika, jer oni svjesno imitiraju klasike — iskusniji će čitalac moći zapaziti u *Davidijadi* na svakom koraku: u njoj nalazimo mnoge pjesničke postupke i rekvizite s kojima smo se u većoj ili manjoj mjeri, u istom ili tek ponešto izmijenjenom obliku već susretali čitajući klasike makar to bilo i u prijevodu. Tako je, na primjer, već sam stih, daktilski heksametar, od Homerovih vremena stalnim stihom epa.³⁸ Nadalje, tu su brojni ukrasni pridjevi,³⁹ tropi i figure,⁴⁰ razvijene poredbe,⁴¹ tzv. katalozi⁴² (nabrajanje mitoloških i povijesnih lica), *vaticinia ex eventu*⁴³ (proricanje nečega što se već dogodilo), obrazac proemija, tj. općeg uvoda,⁴⁴ veći broj invokacija

³⁸ U tom je pogledu *Davidijada*, kao što su to i svi antički epovi, heksameterski monolit. Naprotiv, anonimni pjesnik splitskoga ulomka *Davidijade* (Nikola Alberti?) odstupa od heksametra prepjevajući psalme, koje donosi u klasičkoj alkejskoj strofi (Usp. *Badačić*, o. c., str. 37).

³⁹ Opće imenice rijetko dolaze same, nego uz njih, u pravilu, stoji kakav ukrasni pridjev. Stoga je razumljivo zašto Doeg tjera mazge *zelenom* šibom (III, 300) ili zašto će Gibeonci objesiti Šaulove sinove i unuke na *tesane* križeve (XII, 360). Mnogi su takvi pridjevi uzeti dlrektno iz Vergilija li vuku podrijetlo čak od Homera: isp. npr. *žučkasti* lav (I, 434), *plodna* majka (za majku blizanaca, II, 8), *zvonka* kitarara (tako već Homer; II, 75), *svjetlucavo* oružje (II, 190), *Marsove* bitke (jer je Mars bog rata; II, 422), *Marsov* vuk (jer je vuk posvećen bogu rata; IV, 312/3), *živahan* gaj (jer pastiri pjevaju u njemu, III, 391), *prazni* uzduh (jer nije naseljen kao zemlja; IV, 58), *dvozube* ovce (XIV, 70), *šuplje* trube (XIV, 133/4), *obli* vrat (VII, 23), *snježno bijela* put (IX, 187), *tužne* sjene u podzemlju (IX, 286) i mnogi drugi, a napose oni koji su izvedeni od imena naroda koji je u s'arini bio poznat po čemu, na primjer, po vještom rukovanju kakvim oružjem: *ikijske* strijele, *iturejski* luk, *balearska* praćka (XII, 196—197), itd.

⁴⁰ Osobito su zastupljene u *Davidijadi*: metafora, metonimija, sinegdoha, antonomazija (Haribda = lakomost; VII, 74), hiperbola (svrh brijega tuče u zvijezde, XII, 207), apostrofa, personifikacija (Šaula, na primjer, muči *Erinija* *opake zlobe*, V, 111), hipalaga i anadiploza.

⁴¹ Takvih usporedaba ima u *Davidijadi* 32. Popisao ih je i raščlanio na *primum*, *secundum* i *tertium comparationis* Marcovich u svome izdanju, str. 237—239. Njihov je sadržaj uglavnom originalan, Marulićev, ali je u nekima lako uočljiv i utjecaj klasika. Tako, na primjer, usporedbu gdje smrtno ranjeni junak pada kao posječeni hrast (IX, 145/6) nalazimo već u Homera (usp. II., XIII, 389. i d.).

⁴² Usp. impozantnu listu Davidovih junaka u XIII, 77. i d.

⁴³ Usp. Davidovo proricanje o Kristu u XIV, 222. i d.

⁴⁴ Obrazac je proemija star, ali mu je sadržaj nov: pjesnik u *Davidijadi*, kao ni u *Juditi*, ne moli za nadahnuće antičkoga Apolona (kako to, na primjer, još čini humanist i njegov suvremenik Jakov Bunić u spjevu *De raptu Cerberi*), nego kršćanskoga boga i duha svetoga.

duž epa,⁴⁵ brojni ustaljeni izrazi za pojedine prilike i situacije⁴⁶ te razni drugi postupci koje je moguće zapaziti kod pažljivijeg čitanja.⁴⁷ Kadšto su i cijeli stihovi, posebno njihovi karakteristični počeci ili završeci uzeti iz Vergilija, doslovno ili samo neznatno izmijenjeni,⁴⁸ a glavni junak, David, nosi čak isti epitet kao Vergilijev Eneja — *pius* (pobožni). Ta je zavisnost od Vergilijeve pjesničke fakture u Marulića kadšto tolika da u nekim sklopovima dovodi do očitih ne-logičnosti, do takvih naime formulacija koje su nespojive s njegovim vjerskim nazorima. Tako on, na primjer, po inerciji humanističkog pjesnika primjenjuje neke epitete na kršćanskoga boga, koji inače pripadaju vrhovnom antičkom bogu Jupiteru (npr. vladar zvjezdanog Olimpa, kralj bogova, gromovnik i sl.). No riječ je, naravno, samo o jednostavnoj upotrebi ustaljenog pjesničkog rekvizita, što vrijedi i za cio mitološki aparat u *Davidijadi*, koji je također

⁴⁵ Duži antički ep mogao je imati više invokacija, kojima su se započinjala nova, važnija poglavlja. Tako i u *Davidijadi*: izlaganje o Davidovu kraljevanju pjesnik započinje novom invokacijom (VII pjevanje), a treću invokaciju nalazimo na početku duge epizode o Apšalomu (X pjevanje).

⁴⁶ Za opis noći i prvoga sna (V, 119—120: *Zemlju je mrkla noć već prekrila sjenama svojim, šireć' po opuštenim tjelesima mrtvilo blago*) usp. Verg., *En.*, II, 253 i 268. i d.; noć se spušta s Olimpa (IX, 213), a sunce zaranja u Ocean (I, 479/80); sunce se zamišlja kao božanstvo koje u kolima voze nehom četiri ognjena ždrijepca (V, 1. i d.); *zapatiti svadbene zublje* = proslaviti pir (II, 128/9); zvijezde, more i zemlja se *smiješe* (za oznaku naklonosti bogova, izraz poznat već od Homerovih vremena) VII, 450—2 te, napose, brojni izrazi koje nalazimo u opisu bitaka već u Homera: *tetiva zabruži* (III, 218), ranjeni junak *riknu kao bik* (I, 461), *pade i oružje na njemu zazveči* (I, 467), *»opljeniti«* = s ubijena neprijatelja skinuti oružje (VII, 123), *život i oružje mu uzeti* (IX, 283), *smrt razglobljuje zglobove ljudima* (VI, 461), *u mrak sasječeni odlete* = poginuše (VI, 94), itd.

⁴⁷ Usp. npr. *karikiranje* neprijateljskoga junaka u I, 336. i d.: kratak biblijski podatak o Golijatovoj vanjštini (1 *Sam* 17, 4: »Visok bijaše šest lakata i jedan pedalj«) pjesnik je inventivno nadopunio cijelim nizom živopisnih pojedinosti prikazavši toga neprijateljskog gorostasa kao strašnu i gadnu zvijer. Taj je postupak poznat već od Homera (Tersit!). — *Namjerna nepreciznost*: po uzoru na antičke pjesnike Marulić kadšto hotimice upotrebljava — ne mareći za preciznost, a varijacije radi — sličan naziv za isti predmet. Tako, na primjer, žičano glazbalo kojim David ublažuje Šaulove boli (u Bibliji: harfa) naziva čas kitara, čas lira (I, 224; II, 85). — *Naknadno preciziranje*: riba — ugor (II, 105/6). I taj je postupak poznat već od Homera. — *Spominjanje vlastitih vrlina*: pjevajući o junačkim djelima svojih ratnika, David izjavljuje za se da je najveći među prvim židovskim junacima (XIII, 80—81). A o njemu nema uopće spomena na odgovarajućem mjestu u Bibliji (2 *Sam* 23). — *Sklonost etimologiziranju*: Salomon se, na primjer, tumači kao *ljubitelj mira* (XIV, 353). Ova je etimologija točna, ali je većina drugih u *Davidijadi* plod prostoga domišljanja, pa su najčešće krive. — *Ironija i sarkazam*: Nabal pogrduje Davida i njegove ljude (IV, 346. i d.); ruganje mrtvom Amasi (XII, 231—2), itd.

⁴⁸ Usp. npr. *urbs antiqua fuit* (III, 241), *vix ea fatus erat* (III, 343), *magna comitante caterva* (XI, 2), *Albernans et frena ferox spumantia mandens* (I, 313): *Stat sonipes ac frena ferox spumantia mandit* (*En.*, IV, 135).

u većem ili manjem opsegu pripadao među obavezne pjesničke rekvizite toga vremena.⁴⁹ Idejnost *Davidijade* kao religiozno-etičkoga kršćanskog spjeva nije bila time nipošto okrnjena.

Mjestimice moguće je zapaziti i utjecaj Homera,⁵⁰ Horacija,⁵¹ Ovidija⁵² ili kojega drugog pjesnika, što je rezultat njegove načitanosti klasicima.⁵³

Ali Marulić nije bio prost imitator klasika, bez vlastitih misli i bez pravog nadahnuća, kakvih je u njegovo vrijeme bilo dosta, nego veoma talentiran pjesnik, koji je uza svu zavisnost od Vergilijeve pjesničke fakture i sputanost koju mu je diktirao izbor biblijske građe stvorio u *Davidijadi* originalno djelo trajne vrijednosti i visokoga umjetničkog dometa. Zahvaljujući svome slikarskom talentu,⁵⁴ koji je došao do punoga izražaja i u *Juditi*,⁵⁵ te poletnoj snazi svoje pjesničke imaginacije, Marulić je mnoge kratke i suhe biblijske podatke maštovito i umjetnički uspješno obradio prestiliziravši ih — u impresivnu sliku vojske u pokretu,⁵⁶ u sugestivni oris kakva

⁴⁹ Usp. o tome pobježe: V. Gortan, »Antička mitologija u Marulićevoj *Davidijadi*«, *Zbornik radova* Filoz. fak. Zagreb, III/1955, str. 113. i d.

⁵⁰ Usp. bilj. 39, 41, 46, 47.

⁵¹ Usp. opis oluje u III, 27. i d.: Hor., *Carm.*, III, 1, st. 25. i d.; za usporedbu prevrtljiva i čudljiva čovjeka s morem (V, 227. i d.) isp. Hor., *Carm.*, III, 9, st. 23: *iracundior Hadria*.

⁵² Usp. VI, 300 (ljubav spram novca): Ov., *Met.*, I, 131: *amor sceleratus habendi*.

⁵³ Usp. unosenje antičkih reminiscencija: I, 315 (Aleksandar Veliki i Bukefal); I, 375—6 (Getulac); IX, 190 (trojanski kraljević Paris), itd. Ovamo pripadaju i aluzije na antičke poslovice i izreke: II, 473 (*Si parva licet componere magnis*); IV, 437—8 (*Factum fieri infectum non potest*); X, 29—30 (*Amantes, amentes*); X, 62—63 (*Quidquid agis prudenter agas et respice finem*); XI, 37—39 (*Audiat et altera pars!*), i dr. — Koji put se opet načitanost klasicima očituje u ovakvim anakronizmima: židovsku vojsku Davidova vremena prikazuje Marulić kao da je riječ o rimskoj vojsci (ona gradi tabor i nasip oko njega, u blizini neprijatelja kreće se u četverokutnom redu /VI, 1. i d./, posjedna neprijateljski grad zaštićujući se pletenom od šiblja /XII, 246', itd.), a pobjednika Davida crta kao rimskoga imperatora: u dvojpreru, s lovor-vijencem, u trijumfu (II, 209. i d.).

⁵⁴ Poznato nam je da je Marulić bio i vrstan slikar (njegov biograf Franjo Božićević-Natalis veli za nj: »*Quidquid volebat, pingebat ut Apelles*), ali nam se, na žalost, nijedna njegova slika nije sačuvala. Stoga nam je to dragocjeniji opis slika u Davidovoj palači (VIII, 42. i d.), u kojima pjesnik pokazuje onu istu sklonost realističkom pejzažu koju nalazimo i u njegovim razvijenim usporedbama. Ali kao kršćanski pisac Marulić ne zaboravlja spomenuti ni portrete svetaca.

⁵⁵ Skok ističe napose pikturalnost Marulićevih poredaba i perifraza u *Juditi* (o. c., str. 216. i d.).

⁵⁶ Usp. npr. I, 300. i d. (Šaul odlazi u rat s Filistejcima). S pravom se ističe da je Marulić najbolji bataljist naše stare književnosti (Badalić, o. c., str. 30).

vjerskoga ceremonijala,⁵⁷ u lijep opis prirode, zapažajući svojim slikarskim okom i najsitnije detalje,⁵⁸ ili crtajući izgled kakva junaka, njegovo oružje ili pogibiju,⁵⁹ ne propuštajući uz to nikada priliku da kakav važan događaj ili predmet zorno predoči svojem čitaocu.⁶⁰ No njegov je talenat došao, možda, najbolje do izražaja upravo ondje gdje mu je upotreba kakva ustaljenoga antičkoga pjesničkog rekvizita pružala objektivno malo mogućnosti da bude originalan. A ipak je on i takav stari obrazac znao osvježiti i udahnuti mu nov život svojim sadržajem i originalnim slikama. Tako je, na primjer, u perifrazama sumraka i osvita nadmašio i samoga Vergilija.⁶¹ To isto vrijedi i za njegove razvijene usporedbe. Iako on i upotrebu toga rekvizita u potpunosti duguje antičkim velikanima Homeru i Vergiliju (u biblijskom tekstu takvo što uopće ne postoji!), njegove su usporedbe umnogome originalne, i s čime se one jedino mogu u znatnijoj mjeri usporediti, to su iste takve poredbe u *Juditi*, koje pokazuju sličan, kadšto čak identičan sadržaj: more, lov, ribolov te razne zgode vezane uz svakodnevni život njegova rodnog kraja.⁶²

No kad je riječ o Marulićevoj originalnosti i pjesničkoj umješnosti, nikako se ne smiju mimoći njegovi dijalozi.⁶³ Jer ne samo da je on znatno povećao opseg biblijskih dijaloga nego ih je retorički, u duhu klasika, virtuozno preradio sa svrhom da bi radnju dra-

⁵⁷ Davidovo vjenčanje s Mikalom (II, 222. i d.) prikazuje Marulić kao svečani kršćanski obred koji obavlja biskup. U Bibliji govori o tome samo sljedeća rečenica: »Tada mu Šaul dade svoju kćer Mikalu za ženu« (1 Sam 18, 27 — kraj).

⁵⁸ Usp. npr. opis sumraka u I, 479. i d.: *Otle se vratiše tek kad sunce se nagnu na zapad, žureć' se sjajna kola u vale oceanske spremi', kada je dio neba, na suprotnoj strani, spram noći, stala prekrivati već zemaljska tanana sjena.* Ilj opis svanuća u II, 371, i d.: *Sunce — luralica! — iz istočnih pomoli voda blistavu glavu, a zemlja ogrtač crni svoj kinu: svanu, i predmetima u prirodi vrati se boja!*

⁵⁹ Usp. I, 336—356 (Golijat); VI, 160. i d. (Šaul i sinovi).

⁶⁰ Usp. opis kuge (XIII, 311. i d.) i gladi (XII, 327. i d.) te opis topa (XII, 247. i d.).

⁶¹ Povrh onoga što je navedeno u bilj. 58. usp. i perifrazu jutra u VI, 153. i d.: *Sutradan noćne sjene sunchana rastjera svjetlost te se iz ptičjih grla ćurlikanje moglo već čuti, dok se planinski vrh u daljini počeo ljeskat'...* Tu je Maruliću kao uzor (ali samo za prvi stih) poslužilo sljedeće mjesto iz *Eneide* (IV, 6—7): *Postera Phoebea lustrabat lampade terras umentemque Aurora polo dimoverat umbram...*

⁶² Usp. Skok, o., c., str. 225.

⁶³ To smatram nedostatkom inače izvrsne Skokove studije o stilu *Judite*: Skok govori samo o »urehama«, dok dijaloge kao takve ne obrađuje.

matski pojačao ili da bi što bolje psihološki ocrtao pojedine likove.⁶⁴ Koliku je on važnost pridavao svojim dijalozima, vidi se iz povremenih njegovih samodopadnih napomena u njima,⁶⁵ kao i iz toga što dijalozi zapremaju čak trećinu od ukupnog broja stihova u *Davidijadi*.⁶⁶

Podrobnija analiza stila *Davidijade* otkrit će, razumljivo, još mnogo drugih zanimljivosti. Jer zaista je riječ o izuzetnom djelu naše stare književnosti, u kojem se — spomenimo još samo toliko — kao ni u jednom drugom ne susreću tako često, od stranice do stranice, srednji vijek i novo doba — u crtanju duševnih boli i strasti, u slikanju svakodnevnice, u nazoru na svijet: skrušenost, poniznost, asketizam, veličanje zagrobnoga života i rajske sreće svetaca zamjenjuju svjetovni motivi, slike renesansnoga obilja, raskoši i raspojasanosti (posebno su uspjeli opisi gozbi i pijanki),⁶⁷ crtanje ugodnih trenutaka u lijepoj prirodi, čak negdje, rekli bismo, zazvuče suvremeni lirski tonovi.⁶⁸ Ali su ipak crne boje još uvijek mnogo češće i jače: Marulić je majstor u crtanju boli, tuge, očaja;⁶⁹ ima upravo jezivih scena ranjavanja, ubojstava⁷⁰ te slika patnji i smrti na temu *Stabat mater*,⁷¹ itd.

⁶⁴ Usp. npr. dijalog između Šaula i kćeri Mikale — II, 484. i d. (u kojem Mikala dobro smišljenim odgovorom — laskajući ocu i izmišljajući kako joj je David zaprijetio da će je ubiti ako mu ne omogući bijeg — smiruje gnjevnog Šaula); između Šaula i Ahimeleka — III, 426. i d. (u kojem se Ahimelek vješto brani od Šaulovih optužbi za veleizdaju) te Abigajilin govor pred Davidom — IV, 418. i d. (u kojem ona krotkim riječima uspijeva odvratiti Davida od pravedne odmazde za uvredu koju mu je nanio njezin muž).

⁶⁵ Odgovarajući Ahimeleku, Šaul mu veli i ovo: »Ne pomaže ti što svoju nevjeru zamataš u odveć kićene riječi!« (III, 467—8).

⁶⁶ Marcovich (u svome izdanju *Davidijade*, str. XVI) vidi u tome prije utjecaj Biblije negoli klasika. Međutim, činjenica je da dijaloge i govore nalazimo u *Davidijadi* često i ondje gdje ih u Bibliji nema. Usp. npr. I, 196—226 (David stupa u Šaulovu službu): u Bibliji stoji samo: »Tako David dođe k Šaulu i stupi u njegovu službu« (1 Sam 16, 21); II, 179—183 (David govori svojim ratnicima prije bitke s Filistejcima): 1 Sam 18, 27: »Spremi se David i krenu sa svojim ljudima te ubi Filistejcima dvije stotine ljudi«; II, 334—340 (Šaul govori kako je odlučio smaknuti Davida): 1 Sam 19, 30: »Šaul razložio svome sinu Jonatanu i svim svojim dvoranima svoju namjeru da ubije Davida«, itd.

⁶⁷ Usp. npr. opis Nabalove gozbe i njegova pijanstva u V, 1. i d.

⁶⁸ Vidi o tome dalje, u odjeljku pod naslovom *Utjecaj suvremenikā*.

⁶⁹ Usp. npr. VI, 213. i d. (očaj zarobljenika), VII, 355. i d. (pokop vojvode Abnera), XIII, 323. i d. (plač majke nad mrtvom djecom).

⁷⁰ Usp. npr. opis umorstva Apšalomova (XI, 306. i d.).

⁷¹ Usp. epizodu s Rispom u XII, 376. i d.

Utjecaj srednjovjekovnih nabožnih pjesnika

Ali osobitost se Marulića, kao humanističkog pjesnika, ogleda u tome što on ne imitira isključivo svoje klasičke uzore, nego se, u isticanju svoje vjerske gorljivosti, često povodi — i u pojedinostima i u osnovnoj koncepciji djela — za nazorima i postupcima ranih srednjovjekovnih nabožnih pjesnika, napose starokršćanskih epičara Juvenka⁷² i Sedulija.⁷³ To svakako valja imati na umu kad na temelju nekih njegovih militantnih stavova i u *Davidijadi* stvaramo sud o Maruliću kao čovjeku i vjerniku. Međutim, taj utjecaj u *Davidijadi* nije još istražen, dapače, nije još dovoljno ni uočen.⁷⁴ A znamo da je i njihova djela imao Marulić u svojoj biblioteci.⁷⁵ Spomenimo dakle kao prvo da je Marulić, dovodeći u *Davidijadi* događaje Staroga zavjeta u tijesnu vezu s Novim, iako u pogovoru citira samo apostola Pavla,⁷⁶ morao imati pred očima primjer Sedulija koji je prvi primjenio takav postupak u svojem pjesničkom djelu. Marulićeva se dakle originalnost u tom pogledu sastoji samo u tome što je on u podužem proznom pogovoru⁷⁷ tražio — skolastički pedantno, no često nategnuto i nedovoljno uvjerljivo — novozavjetne korelate za svaki pojedini starozavjetni lik i događaj koji opisuje.⁷⁸

Nadalje, zazivanje boga da mu pomogne u sastavljanju djela, što Marulić čini u proemiju i drugim invokacijama duž epa, kao i zahvaljivanje duhu svetome za uspješno obavljen posao u eksplicitu,⁷⁹ također je postupak koji nalazimo u kršćanskih pjesnika već od Juvenkovih vremena. Rigorozno pak odbacivanje antičke mitologije i izrazito neprijateljski stav prema njoj — koja je, uostalom, u Marulićevo doba kršćanstvu ideološki već posve bezopasna — na-

⁷² Živio u IV st. naše ere i prenio u latinske heksametre četiri evanđelja, u spjevu *Christi vitalia gesta*.

⁷³ Živio u V st. naše ere; napisao djelo *Carmen Paschale*, u kojem je opjevao neka starozavjetna lica i Kristova čudesa.

⁷⁴ Na mogućnost njihova utjecaja na Marulića u *Juditi* upozorio je već P. Kasandrić u predgovoru sedmom izdanju *Judite* (Zagreb, Matica Hrvatska, 1901, str. LVI i d.), a u *Davidijadi* u najnovije vrijeme I. Slamniĝ, koji navodi nešto primjera («Prvi stari pisac hrvatski», *Forum*, VIII/1969, br. 12, str. 1015—1035, napose 1021. i d.).

⁷⁵ Usp. Kasandrić, o. c., str. LVII.

⁷⁶ *Sub Veteris Instrumenti historis Novi latere mysteria apostolus (sc. Paulus) testatur dicens: Omnia illis contingebant in figuram.*

⁷⁷ *Tropologica Davidiadis expositio* obuhvaća u Marcovichev u izdanju petnaest stranica.

⁷⁸ Usp. npr. u uvodu pogovora: *In omnibus fere Davidem puto personam gerere Christi, Saulem autem Iudeos, qui Christium persequabantur, significare.*

⁷⁹ Usp. XIV, 417. i d.

lazimo prvi put u Sedulija (tisuću godina prije Marulića!) koji je, tj. Sedulije, upravo zbog takvih svojih stavova slovio kao *Christi-anissimus poeta*.⁸⁰

Vrijedno je također navesti da zlonamjerne kritičare i cjeplidlake spominje u posveti svoga djela Sedulije, pa stoga i taj podatak valja imati na umu kada se na temelju nekih pjesnikovih riječi u posveti kardinalu Grimaniju⁸¹ domišljamo zašto se *Davidijada* zametnula i do naših dana ostala u rukopisu. Nije li naime i tu prije riječ o prostom ugledanju na autoritativnoga Sedulija nego o pjesnikovu stvarnom strahovanju hoće li njegovo djelo dobiti *inprimatur* strogih crkvenih vlasti? No odgovor na to pitanje moći će dati — možda — tek detaljna analiza Marulićevih vjerskih nazora u *Davidijadi*, koja bi trebalo da pokaže da li je i u čemu je on zastranio od službenog naučavanja katoličke crkve.⁸²

⁸⁰ U tome pak Sedulije slijedi sv. Jeronima, koji veli (pismo 3): »*Cedant huic veritati tam Graeco tam Romano stylo mendacis ficta miracula* (citiram prema Curtiusu, *Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter*, na hrvatski preveo S. Markuš, Zagreb, Matica Hrvatska, 1971, str. 243, bilj. 16). Marulić u vezi s antičkom mitologijom upotrebljava u *Davidijadi* ove izraze: *vatum commenta priorum* (I, 241) — u *Juditi: laž i hin* (IV, 137) — i *prophana fex* (I, 249), a prema Juvenku ističe da se sam nadahnjuje na svetog vodi Jordana (I, 251).

⁸¹ Moleći njegov zagovor, ovako veli: »*Quod opus (sc. Davidias) si sanctitati tuae placuerit, facile criticorum ronchos invidiorumque subsannationes contempnemus...*

⁸² Obično se kao razlog zašto *Davidijada* nije bila štampana navodi Badalićevo mišljenje (o. c., str. 9), naime da je tome mogla biti kriva opozicija tadašnjih crkvenih krugova protiv preslobodnih Marulićevih pjesničkih koncepcija u tumačenju niza alegorizacija (npr. griješni David — preteča Krista). To je mišljenje usvojio i Marcovich (*Acta...*, str. 373), a i Gortan je, čini se, sklon takvom objašnjenju (»Neobično je kako je Marulić došao na misao da historijsku ličnost kralja Davida s brojnim vrlinama, ali i nekim manama shvati kao lik koji bi alegorijski mogao predstavljati Krista«, *Čakavska rič* II/1972, br. 1, str. 37). No meni se danas takvo mišljenje ne čini više dovoljno uvjerljivo. Jer pjesnik se sam od takva prigovora *explicite* ogradio u pogovoru: *Absit, ut Davidem peccantem Christi personam gessisse dicamus* (IX gl.). Nadalje, mislim da usporedba Krista s njegovim slavnim pretkom (koga evanđelist Matej stavlja na istaknuto mjesto u Kristovu rodoslovlju, gl. 1) nije mogla biti toliko zazorna da bi spriječila štampanje *Davidijade*, bar ne toliko koliko usporedba s poganskim Heraklom, kako je to učinio J. Bunić. A ipak je njegovo djelo *De raptu Cerberi* bilo dva puta za njegova života štampano, oba puta u Rimu, i to nekako u ono doba kad bismo očekivali da će i *Davidijada* biti štampana.

Stoga mi se čini da treba veću pažnju obratiti riječima koje je tuđa ruka dodala (Marcovich, na citiranome mjestu, smatra da je to učinio sam kardinal Grimani, što nije isključeno, ali nije dokazano) na kraju Marulićeva alegorijskog tumačenja *Davidijade*. Pjesnik naime veli: *Sic mihi Davidis historiam quam carmine complexus sum, exponere libuit. Si quis huic scripturae magis congrua monstraverit, eius sententiae adhaerere non me pigebit. Interim et mea contentus ero*, tj. dok se, eventualno, ne nađe bolje tumačenje, da će i sa ovim svojim biti zadovoljan. Iza toga slijede riječi: *dummodo a*

Također, Marulićev oštar sud o narodnom kolu i svjetovnoj pjesmi uopće u *Davidijadi*⁸³ bio bi nam još čudniji kad ne bismo znali da takav isti stav — povodeći se za sv. Augustinom⁸⁴ — zauzimaju neki rani srednjovjekovni nabožni pisci koji su u toj nedužnoj zabavi puka vidjeli ostatak poganskih običaja.⁸⁵

I slične izraze afektirane skromnosti kakvi su u posveti *Davidijade*: *aggresus sum rem plane viribus meis imparem* i u pogovoru: *a lectoribus nostris postulo, ut inconcinitati verborum meorum parcant* — nalazimo kao *locus communis* u mnogih Marulićevih prethodnika, a svima je njima u isticanju skromnosti poslužio kao prauzor apostol Pavao. — Kurioziteta radi napominjem da se i direktan utjecaj sv. Pavla može mjestimice nazrijeti u *Davidijadi*.⁸⁶

religionis nostrae fide nusquam aberret (= samo ako nigdje ne zastranjuje od vjerodostojnosti naše vjere). Kada bi se taj prigovor odnosio uopće na uspredbu Davida s Kristom, tada bi — znači — cijela njegova alegorijska koncepcija bila pogrešna. Jer David i njegova djela glavna su tema *Davidijade*. Ali tu je ono *nusquam* (= nigdje, ni u čemu), što se može odnositi samo na neku pojedinost u kojoj je pjesnik (prema Grimanijevu mišljenju?) zastranio tumačeći Sveto pismo. Ako već dakle nije posrijedi koji drugi razlog (npr. smrt Grimanija, koji je umro prije Marulića), onda su za neizdavanje *Davidijade*, prema gornjem prigovoru, mogla biti kriva prije neka pjesnikova proizvoljna tumačenja i(li) njegov prerigorozan stav u nekim pitanjima vjere. A takvih mjesta ima u *Davidijadi*. On, na primjer, veli (XIV, 239—40) da će Kristovim dolaskom biti izbrisani stari zakoni i obredi (= Stari zavjet). Naprotiv, Krist kaže: »Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakone i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim« (Mt 5, 17). Ili, još prije, njegove oštre riječi protiv braka, koji je jedan od svetih sakramenata kršćanske vjere: savršeni se vjernici, prema njemu, klone druženja sa suprotnim spolom zbog zavjeta čista života, pa stoga *preziru* i sam brak (XIII, 181—182). Suprotno tome usp. riječi apostola Pavla u 1 Kor 7. Takva je rigoroznost — svojstvena u praksi redovnicima — mogla već mirisati na herezu, i to onu s kojom je Rim u proteklim stoljećima imao mnogo muke i nikad je u nas nije posve iskorijenio. Naime, upravo su tako bogumili zamišljali svoje »savršene«. Naravno, bilo bi pretjerano Maruliću — tako gorljivom vjerniku i osvjedočenom katoliku — imputirati takve heretičke misli, ali ovakvo nezgodno izrečen, prerigorozan stav prema braku mogao je već sâm biti sasvim dovoljan razlog da mu *Davidijada* ne bude tiskana.

⁸³ Usp. II, 271. i d.: *Ista voluptas, incerta, instabilis, levis, impia, reprobata, falax, spernenda est nobis. Non est apprehendere dignus /immortale bonum, cui sunt mortalia cordi/, quem male terreni foedant contagia luxus.*

⁸⁴ *Serm.*, CVI, 2.

⁸⁵ Npr. Saint Césaire d'Arles (isp. D. Norberg, *Manuel pratique de latin médiévale*, Paris, 1968, str. 96).

⁸⁶ Usp. I, 17—19: *Hinc unum celebrare deum, virtute creata /cuius cuncta forent, coepit, terramque polumque/ qui regat et sensus cunctis vitamque ministret: Dj 17, 24—25: Bog, Stvoritelj svijeta i svega što je u njemu... koji svima daje živo'ni dah i sve ostalo.*

Unošenje moralnodidaktičkih napomena, religioznih ekskursa, pa i kršćanskih molitava, također je karakteristično za mnoge rane srednjovjekovne književne sastave, bez obzira na oblik i sadržaj djela.⁸⁷

Evo još nekoliko zanimljivih pojedinosti:

- jedna od najdirljivijih scena u cijeloj *Davidijadi*, scena s patnicom Rispom (XII, 376. i d.), rađena je po uzoru na *Stabat mater*;
- izraz *ante pilos* (I, 410), u značenju »golobrad« = vrlo mlad, nalazimo — na istom mjestu u heksametru! — u jednoga stranog srednjovjekovnog pjesnika;⁸⁸
- diskontinuiranu sintagmu *carnis . . . amictus* (= smrtno ljudsko tijelo) nalazimo na istom mjestu u heksametru već na Vekeneginu nadgrobnom natpisu iz 1111. god. u Zadru.⁸⁹ Teško je vjerovati da je u navedenim primjerima riječ samo o slučajnoj podudarnosti;
- završetak *Davidijade* pokazuje dva toposa: antički *subducere puppim* (u klasika upravo *vela trahere*) i srednjovjekovni »odmoriti se nakon napornoga posla« (= *quiescere*);
- utjecaj antike, ali i srednjovjekovlja, ogleda se u *Davidijadi* i u primjeni tzv. *locus amoenus-a*, tj. u slikanju idealnoga krajolika i mjesta uživanja.⁹⁰

Utjecaj suvremenikâ

Duboko zaokupljen religioznom i moralnodidaktičkom problematikom, Marulić je svakako pisac koji malo pažnje poklanja svemu što nema duhovni karakter, a pogotovu ljudskim strastima i ljubavi. A upravo su zbog toga neka, malobrojna, mjesta u *Davidijadi*⁹¹ za

⁸⁷ Takva je mjesta označio pjesnik strelicom *in margine*, a popisao ih je Markovich u svojem izdanju *Davidijade* (str. 241-243). Interesantno je međutim napomenuti da se Marulić u *Davidijadi* (kao, uostalom i u *Juditi*, Usp. Kasandrić, o. c., str. LXI) rado vraća na neke pouke iz svojih nabožnih proznih djela. Tako, na primjer, načelo koje zastupa na kraju *Evangelistarija*, da treba odabirati *probitatem sine doctrina quam sine probitate doctrinam*, izriče nešto drugačijim riječima kad govori o Salamonovu pedagogu (IX, 430. i d.): *Multum referre putabat/, non modo ut ingenuis sit praeditus artibus ille, /sed magis ut vito purus noscatur ab omni/ et virtute probus, puerum cui cura docendi/ est commissa rudis.*

⁸⁸ Usp. Curtius, o. c., str. 473.

⁸⁹ Njegov četvrti stih glasi: *Quo veniens Christus carnis gestavit amictus*, a u Marulića (IV, 286): *Deposuit fragilem carnis mortalis amictu m.*

⁹⁰ Takve su, uostalom, i neke njegove živopisne perifrize: VI, 153. i d. (jutro), XII, 373. i d. (ljetu).

⁹¹ David zaljubljen u Mikalu (II, 130. i d. i II, 174. i d.); Amnonovi ljubavni jadi (X, 19-20, 24. i d.).

nas od osobite važnosti, jer nam svojom lako prepoznatljivom frazeologijom (*uzdišući, čeznuo, lik ljubljene; stoji, sjedi, šeće, šapće, gori; blijed i mršav u licu*) svjedoče o nesumnjivom utjecaju suvremene svjetovne lirike na našega pjesnika i o njegovu kakvu-takvu interesu za nju.⁹² S tim u vezi vrijedno je spomenuti da je stanovit utjecaj petrarkizma utvrđen u srodnom njegovu djelu, hrvatskoj *Juditi*.⁹³

Utjecaj renesanse također je zamjetljiv u nekim pojedinostima orisa.⁹⁴

Moguć je također stanovit utjecaj naših prvih humanista — Jurja Šižgorića (Georgius Sisgoreus) i Jakova Bunića (Iacobus Bonus) na Marulića,⁹⁵ koje je naš pjesnik veoma cijenio i njihova djela imao u svojoj biblioteci, ali taj nije još istražen, kao što nije istražen ni, eventualni, utjecaj *Davidijade* na neke pjesnikove suvremenike.

Jezik Davidijade

Jezik nijednoga latinista, i to ne samo cjelokupnoga njegova opusa nego ni pojedinih djela, nije još bio predmetom sistematske obrade u nas. To isto vrijedi i za Marulićevu *Davidijadu*. Doduše, tu i tamo nailazimo na poneku, usput izrečenu opasku, koja može korisno poslužiti kao putokaz i pretpostavka u budućem radu, ali se ni tu, općenito uzevši, nije došlo mnogo dalje od općih konstatacija, koje je moguće donijeti na bazi letimičnoga čitanja i na bazi onoga što znamo o humanističkom književnom stvaralaštvu uopće. A te su — da prozni pisci nastoje pisati Ciceronovim jezikom i stilom, a da se pjesnici, zavisno od vrste djela, povode za Vergilijem, odnosno Ovidijem ili kojim drugim klasikom. Koliko su pak oni u tim svojim nastojanjima imali uspjeha, u kolikoj su se mjeri uspjeli približiti svojim uzorima, kakav je uopće njihov jezik u odnosu na klasike: kako su se njime služili u pojedinim svojim djelima, jesu li i u čemu su, eventualno, unaprijedili, za svoje potrebe, njegove izražajne mogućnosti — nije nam još pobliže poznato. I o razlikama u tom pogledu između pojedinih pisaca — kad je, na primjer, riječ o ciceronskom standardu — znamo vrlo malo. A te su razlike, zavisno od njihove načitanosti i talenta te od kruga kojemu su pripadali i vre-

⁹² U opisu Amnonovih ljubavnih muka pjesnik je mogao imati pred očima već gotove izraze u rimskih pjesnika, napose elegičara, pa će valjati razlučiti oba utjecaja. Izraz *me Thamaris writ amor* (X, 41/42) čini se da je rađen prema Horacijevu *me torret face* (*Carm.*, III, 9, st. 13).

⁹³ Usp. Skok, o. c., str. 207.

⁹⁴ Usp. npr. dekorativni opis Davidova kraljevskog dvora (VIII, 12. i d.), koji je prikazan kao suvremena velikaška palača s nekim primjesama rimske bogataške kuće.

⁹⁵ To naslućuje, posebno za J. Bunića, Badalić (o. c., str. 34).

mena u kojem su stvarali, morale, naravno, postojati, i to ne samo na leksičkom planu, koji i nije najbitniji. Trebat će istražiti prije svega sintaksu i stilistiku, a s time u vezi i strukturu rečenice, kod pjesnika pak i odnos strukture rečenice prema strukturi stiha, i mnogo štošta drugo. O korisnosti toga posla nije potrebno, mislim, posebno govoriti. Spomenut ću samo da bi usporedba s J. Bunićem, koji je obrađivao sličnu tematiku kao Marulić, mogla dati zanimljive rezultate, pored ostaloga o njihovu međusobnom utjecaju, koji naslućujemo. Detaljna pak usporedba s tzv. splitskim ulomkom *Davidijade*⁹⁶ — za koji se do pronalaska cijele *Davidijade* smatralo da pripada Maruliću — mogla bi uroditi novim spoznajama, važnima za umjetničko vrednovanje splitskoga humanističkog kruga. Upravo zbog toga taj zadatak smatram ovdje kao jedan od primarnih.

Što se tiče same *Davidijade*, koja nas ovdje u prvom redu interesira, smatram da nam ona pruža izuzetne mogućnosti za jezična istraživanja. Evo iz kojih razloga: osim samoga epa, o kojem će malo dalje biti govora, tu su i neki Marulićevi prozni sastavi koji su u tijesnoj vezi s epom i koji — svaki za se u odnosu na drugi i svi zajedno u odnosu na sam ep — pokazuju određene razlike u jeziku, a još više u stilu.

Tako je, na primjer, posveta kardinalu Grimaniju pisana, u osnovi, humanističkim latinitetom, tj. na bazi ciceronskoga standarda, pa su stoga za nju karakteristični hipotaksa, poduži rečenični periodi, pregledni i skladno građeni, bujan rječnik s brojnim sinonimima te razne retoričke figure koje nalazimo u Cicerona.

Naprotiv, za pogovor su karakteristične kraće rečenice, bez antičkih retoričkih ukrasa, i parataksa te prilično nemaran stil. Tomu je uzrok pjesnikova težnja da u što kraćim crtama donese najprije sadržaj biblijskoga predloška, po odlomcima, iza čega slijedi, naizmjenice, pjesnikova alegorijska interpretacija, potkrijepljena citatima iz Novoga zavjeta. Od rečenice do rečenice dolazi do nagle promjene subjekata (David — Krist, David — Krist), pa dapače u jednoj te istoj rečenici jedan se predikat koji put odnosi na jedno, a drugi na drugo lice, što dovodi do manjih nejasnoća. Ima tu i drugih propusta, koje sam naznačio u svom komentaru *Davidijade*.⁹⁷ Jezik, posebice u leksiku, nosi jak pečat crkvenoga latiniteta. Tu je koncentriran i najveći broj Marulićevih kršćanskih metafora.

Kratki sadržaji, tzv. *argumenta*, koji se nalaze ispred svakoga pjevanja po uzoru na *Vulgatu* (tako i u *Juditi*), nose obilježje biblijskoga latiniteta, koji je osobito uočljiv u glagolskoj sintaksi.

⁹⁶ O splitskom ulomku *Davidijade* usp. pobliže u Badalića (o. c., str. 35. i d.).

⁹⁷ U okviru novoga, trećega izdanja *Davidijade* (JAZU) u povodu 450. obljetnice pjesnikove smrti, koje će sadržavati dotjerani latinski tekst i, paralelno, hrvatski prijevod u stihu originala.

No vratimo se samoj *Davidijadi*! Vidjeli smo da se Marulić u pjesničkoj dikciji — o stihu će biti govora malo poslije — veoma povodi za Vergilijem, pa je stoga prirodno očekivati da i njegov jezik u *Davidijadi* pokazuje sve značajke klasičkoga latinитета. Najvećim dijelom to i jest zaista tako. No prema onomu što smo do sada već rekli o Maruliću, neće nas iznenaditi ni stanovita primjesa srednjovjekovnoga i biblijskog latinитета. S time u vezi iznosim ovdje samo ovih nekoliko podataka:

Što se tiče elemenata srednjovjekovnoga latinskog jezika, oni su u *Davidijadi* možda najuočljiviji u sintaksi rečenice. Kao prvo, tu je povremena zamjena konstrukcije akuzativa s infinitivom rečenicom s *quod*.⁹⁸ Nasuprot tomu, istu konstrukciju nalazimo češće uz glagol *facere*.⁹⁹ Ta je upotreba, doduše, poznata već u klasičkom latinitetu,¹⁰⁰ ali je tada još vrlo rijetka; ona se naglo širi tek u srednjem vijeku, a u Marulića je, možda, prije utjecaj supstrata, tj. njegova dalmatinskoga govora, u kojem su takvi izrazi, nastali pod utjecajem talijanskoga jezika, i danas posve obični (npr. *Činiš me čekati* = dopuštaš da te čekam).

Nadalje, zavisne upitne rečenice, suprotno klasičkomu uzusu, dolaze i u indikativu. Marulićeva se osobitost ogleda u sljedećem kompromisu: u takvoj rečenici s dva predikata jedan, obično prvi, može stajati u konjunktivu, a drugi u indikativu.¹⁰¹ Osim toga, takve se rečenice mogu uvoditi i veznikom *si* umjesto, kao u klasičkom, kakvom upitnom česticom.¹⁰²

Prave relativne rečenice mogu stajati i u konjunktivu,¹⁰³ a ako imaju dva predikata, jedan može biti u konjunktivu, a drugi u indikativu.¹⁰⁴

Posljedične rečenice mogu stajati i s indikativom,¹⁰⁵ a uzročne (s veznikom *quia*) i u konjunktivu.¹⁰⁶

Ni primjena pravila *consecutio temporum* nije uvijek besprije-korna.¹⁰⁷

⁹⁸ Npr. I, 430-4: *dicere (=dicebat) quod... inciderit (mj. se incidisse).*

⁹⁹ Npr. u posveti: *fecit me divinare*; III, 331-2: *facere aliquem respiscere.*

¹⁰⁰ Usp. npr. Verg. *En.*, II, 38: *me cernere fecisti letum nati.*

¹⁰¹ Npr. I, 266: *Rogat unde veniant aut quid venerit petitum.*

¹⁰² Npr. III, 202-3: *perpende si iustius est...* U jednoga srednjovjekovnog pisca nalazimo posve slično: *considerate si iustum est* (isp. Norberg, o. c., str. 96).

¹⁰³ Npr. I, 17-18: *Hinc unum celebrare deum, virtute creata / cuius cuncta forent, coepit...*

¹⁰⁴ Npr. I, 136-7: *superest (sc. mihi filius) pascua curae cui sunt et gregibus iunior qui praesit alendis.*

¹⁰⁵ Npr. II, 334-5: *Quis tam temerarius extat ut meis imperiis parere negabit?*

¹⁰⁶ Npr. u Arg. I: *denunciat eum de regno eiciendum quia... Agago pepercit.*

¹⁰⁷ Npr. I, 190-4: *egit grates quod... annuerit, mj. annuisset.*

Što se tiče sintakse glagolskih oblika, navodim da gerundiv, napose u *argumenta*, ali i u samom epu, može imati značenje participa futura pasivnoga, a perifrazična konjugacija pasivna značenje futura pasivnoga.¹⁰⁸

Imperfekt, perfekt i pluskvamperfekt upotrebljavaju se kadšto *promiscue*.¹⁰⁹

Kod imenskih oblika uočljiva je pojačana upotreba opisnoga komparativa;¹¹⁰ komparativ dolazi kadšto umjesto superlativa,¹¹¹ a ovaj umjesto pozitivna.¹¹²

Utjecaj srednjovjekovnoga latinитета vidljiv je i u pojačanoj upotrebi deminutiva. Tu valja razlikovati izraze poniznosti i afektirane skromnosti¹¹³ od onih koji su, možda, uneseni *metri causa*¹¹⁴ te od onih u kojima je deminutivno značenje isključeno.¹¹⁵

Nailazimo povremeno i na pogreške u kongruenciji.¹¹⁶

Stilistika i leksik pokazuju također utjecaj srednjovjekovnoga latinитета. Tu je, kao prvo, pojačana upotreba grčkih riječi; na primjer, u prva tri pjevanja nalazimo čak pedesetak grčkih imeničkih pojmova,¹¹⁷ od kojih se neki javljaju i više puta.

Totus i *quicumque* dolaze u značenju klasičnoga *omnis*.¹¹⁸

¹⁰⁸ Npr. II, 142-4: *renovarunt foedus amoris / inter se, nullo solvendum tempore, donec / carpere vitales ipsis conceditur auras*; Arg. I: *praedicit regnum transferendum* (sc. esse) = »da će biti preneseno«.

¹⁰⁹ Isp. npr. VII, 450-2: *ridebant astra, ridebat Neptunus, risit humus*; III, 349: *Mons fuit*, ali XIV, 390: *Arx erat* metrički su oba oblika bila moguća; I, 268-9: *praeses sederat solius eburnis*; situacija koja se opisuje prije bi tražila imperfekt *sedebat*. U perifrasi jutra (VI, 153. i d.) nalazimo usporedno perfekt i pluskvamperfekt: *Postera lux radiis nocturnas dispulit umbras, / coeparat et volucrum vibratus gutture cantus / audiri...* Očekivali bismo, prema kontekstu, ili istu upotrebu vremena ili prvo pluskvamperfekt, a onda perfekt.

¹¹⁰ Npr. *magis iocundo ore* (I, 154), mj. *iucundiore*; *mage felici germine* (I, 255), mj. *feliciore*.

¹¹¹ Npr. I, 113: *De grege, quae visa est magis illi buccula pinguis...*, mj. *pinguissima*.

¹¹² Npr. I, 186: *pinguissimus haedus*; prema kontekstu bolje bi odgovarao pozitiv *pinguis*.

¹¹³ Npr. *opusculum, clientulus* u posveti.

¹¹⁴ Npr. V, 31: *ocelli* i X, 177: *ocellos* (nije izraz tepanja, jer je riječ o očima pijana Nabala, odn. Amnona).

¹¹⁵ Npr. VII, 277: *labris labella insertans* (David ljubi Mikalu!).

¹¹⁶ Usp. II, 137-9: *gaudet se adeptum modos quo ipsum cogat...*, mj. *quibus*.

¹¹⁷ Za srednjovjekovni oblik *cyphus* (npr. V, 150) i značenje riječi *archon* usp. Gortanov rad u bilj. 6, pod c), str. 244 i 248.

¹¹⁸ Usp. npr. *totos annos* (VII, 273); *quicumque hominum* (I, 168).

Često se brka upotreba pojedinih pokaznih zamjenica, koje klasički jezik dobro razlikuje (*hic — iste*).¹¹⁹ Uočljiva je pretjerana upotreba zamjenice *ipse*, koja, osim toga, često stoji pleonastički.¹²⁰

Prijedlog *ad* dolazi u značenju *in*,¹²¹ glagol *extare* u značenju *esse*,¹²² a prilog *tamen* u značenju kakva adverbzativnog veznika.¹²³

Koji se put i prefiksi brkaju.¹²⁴

I fonetika ukazuje na srednjovjekovni izgovor pojedinih riječi.¹²⁵ Ovamo idu i nezgodne grafije, koje značenje nekih riječi čine nedovoljno jasnim.¹²⁶

*

Mnoge od navedenih pojava karakteristične su, naravno, i za biblijski, a i crkveni latinski jezik uopće, što vrijedi, na primjer, za upotrebu nekih grčkih riječi¹²⁷ napose, a u sintaksi, za paratakičko oblikovanje rečenice. Međutim, taj je utjecaj osobito vidljiv u leksiku koji je tijekom stoljećâ stvārān za potrebe crkve. Evo samo nekoliko takvih primjera: *sanctitas*, *sanctitudo*, *trinitas*, *christolica*, *fidelis* (= vjernik), *infidus* i *perfidus* (= nevjernik), *virtus* (= snaga) te izrazi poput *nostra fex*,¹²⁸ *exitium mortis aeternae*,¹²⁹ *reddere terrae*¹³⁰ ili »ući pod krov«,¹³¹ »utješiti« u značenju »razveseliti«¹³² i mnogi drugi. Tu su i mnogobrojne kršćanske me-

¹¹⁹ Usp. npr. III, 252: *dedit ista responsa*; budući da odgovor tek slijedi, u klasičnom bi jeziku stajalo *haec*.

¹²⁰ Usp. npr. II, 118-9: *ipse tui Davidis primus stringetur gladius*.

¹²¹ Npr. I, 179: *venit ad urbem*, mj. *in urbem*.

¹²² Usp. III, 335: *Quis tam temerarius extat*, mj. *est*.

¹²³ Usp. npr. II, 78: *ille tamen torsit telum* (David svira na kitari pred Šaulom, a on se baci na nj kopljem).

¹²⁴ Usp. III, 486; *districtus* (= rastrgnut) *ensis*, mj. *destructus* (= trgnut).

¹²⁵ Npr. *iocundus* (I, 154), mj. *iucundus*.

¹²⁶ Npr. *buccula* (I, 113), mj. *bucula*: prvo je u klasičkom jeziku deminutiv od *bucca* (= obraz), a drugo od *bos* (= govedo); jedno je *exurgens* (II, 172), od *urgeo*, a drugo *exurgens* (od *surgo*), što Marulić u pismu ne razlikuje.

¹²⁷ Usp. npr. *episcopus*, *patriarcha*, *mysterium*, *demon*, *chrisma*, *mitra*, *propheta*, *prophetare*, *mysticus*, *idolum* i dr.

¹²⁸ Tj. »kaljuža naša« = zemlja u opreci prema nebu i životu vječnom na njemu (II, 265).

¹²⁹ Tj. »propast vječite smrti« = pakao (IX, 371).

¹³⁰ Tj. »vratiti zemlji« = pokopati (XI, 319/20).

¹³¹ Npr. III, 3: *subire tecta*. Pjesnik sam komentira u *Juditi* (IV, ad 78): *izvan krova* = *izvan kuće*.

¹³² Usp. III, 111 i IX, 235 (gdje se isti pojam opisuje: *solamine donare aliquem*).

B. GLAVIČIĆ

tafore,¹³³ koje su osobito česte, i smjele, u proznom pogovoru, a rađene su po ugledu na primjere iz poslanica sv. Petra i sv. Pavla.¹³⁴

Od ostalih osobitosti spominjem ovdje još samo čestu upotrebu interjeksije *ecce*.

*

Osim utjecaja srednjovjekovnoga i biblijskog latiniteta, koji već prema ovome što smo ovdje naveli, očito nije bio neznatan, moguće je u *Davidijadi* tu i tamo nazreti utjecaj hrvatskoga supstrata, napose Marulićeva dalmatinskoga govora. Na primjer:

Gomilanje glagolskih oblika u prezentu, pri živom pripovijedanju ili opisivanju,¹³⁵ već je svratilo na se pažnju nauke;¹³⁶ smatram da se ta pojava može tumačiti utjecajem hrvatskoga supstrata, prema sličnoj pojavi u *Juditi*,¹³⁷ uz napomenu da ona u takvoj prilici nije posve strana ni klasičkomu latinskom jeziku.^{137a}

Medutim, utjecaj istoga supstrata još je vidljiviji, po mojem mišljenju, u nekim izrazima kakvi su sljedeći:

- *patribus iussit disperdere natos* (= očevima je naredila da ubiju sinove), III, 390; tako se u stvari (s dativom lica kojemu se što zapovijeda) prevodi na hrvatski konstrukcija akuzativa s infinitivom, koja je uobičajena uz glagol *iubere*;
- *bucculam tulit* (= »ponio« je junicu), I, 113/4: u latinskom se vrlo dobro razlikuje *ferre* (= nositi nešto što se zaista može nositi) od *agere* (= tjerati); no *nositi* može u nas pokriti oba značenja, bar u suvremenom dalmatinskom govoru;¹³⁸
- *fugam fecit* (= *fūgit*), III, 466: *fugam facere* vrlo je rijedak izraz u latinskom; ako se već taj pojam opisuje, onda su mnogo običniji izrazi *fugam parare*, *comparare*, *petere*, *capere*. *Fugam facere* nezgodno je i zbog toga što može značiti dvoje: *fugere* (= bježati) i *in fugam conicere* (= natjerati u bijeg). Stoga sam sklon da i ovdje vidim radije utjecaj

¹³³ Usp. npr. I, 35—36: *tenebrae sanguinis* (= tama podrijetla) i *lumen laudum* (= svjetlost pohvalnih djela), XIII, 73—74: *cassis fidei* (= kaciga vjere), *thorax spei* (= oklop nade), itd.

¹³⁴ Usp. npr. *gladius veritatis* (gl. I), *mustum sanguinis* (III), *ianua salutis* (III), *corona martyrii* (IV), *acervus pluviarum gratiae divinae* (VI), *oculi fidei* (VII), *domus animae* (VIII), *serra erroris* (VIII), *corona pacis aeternae* (IX), *arca crucis* (XIII), *arca consilii divini* (XIII), itd.

¹³⁵ Usp. npr. u razvijenoj poredbi I, 421. i d.: *Molossus se porrigit, tentat rumpere retinacula, latrat, furit, ingemit, urget, carpit humum*. Tako i u *Juditi* (I, 93. i d.): Kako no kad bludi sobom simo, tamo /bisan pas meu ljudi, pojt! ne umi kamo, /ner se vrti samo tek ujisti preži, /onamo, ovamo, ciri se i reži.

¹³⁶ Usp. Badačić, o. c., str. 23.

¹³⁷ Usp. Skok, o. c., str. 180 i 218.

^{137a} Usp. npr. *volitat, furit, nihil habet certi* (Cic., *Ad Att.*, II, 22).

¹³⁸ Čuje se, na primjer, »Što nisi ponio (ili: donio) sina na izlet?« A riječ je o odraslom dječaku!

Marulićeva dalmatinskoga govora, u kojem su takve i slične perifraze, kako je to utvrđeno na *Juditi*,¹³⁹ nastale ugledanjem na talijanski jezik.¹⁴⁰

Utjecaj hrvatskoga supstrata može se mjestimice zapaziti i u stilu *Davidijade*. Tako, na primjer, u opisivanju svečane gozbe u povodu Davidove krunidbe¹⁴¹ nalazimo hiperbolične izraze, karakteristične za stil našega narodnog pripovjedača: gozba je trajala *tri* dana, a svakakvih jela i pića bilo je toliko da bi trebalo da *cio jedan dan* potroši onaj tko bi ih htio sve nabrojati.¹⁴²

*

Na nekim mjestima nije isključen ni direktan utjecaj talijanskoga jezika,¹⁴³ koji je Marulić vrlo dobro poznavao.¹⁴⁴

¹³⁹ Isp. Skok, o. c., str. 172.

¹⁴⁰ Za utjecaj hrvatskoga supstrata usp. i I, 390: *quid actum sit cum fratribus*: Davida je poslao otac da se raspita »što je »rađeno', tj. što se dogodilo s braćom«, odnosno »kako su braća«. Ali tako se to latinski ne može reći; očekivali bismo, na primjer, *quid fratres agerent*. — II, 391: *gloria magna tibi est... fortes viros fovere*. No, u duhu latinskoga jezika, očekivali bismo prije dativ finalni *gloriae magnae*, tj. »tebi je na slavu«, »tebi služi na slavu«.

¹⁴¹ Usp. VII, 454. i d.

¹⁴² Usp. i XIII, 431—2: epizoda s Abišagom, u kojoj se opisuje Davidova duboka starost, u svom završetku mnogo nas podsjeća na završetak naših narodnih pripovjedaka: »i tako još dugo poživje, te je živeći tako, doživio duboku starost« (*Sic multum protulit aevi, /sic usque extremos vivendo venit ad annos*). — Početak pak epizode s Tamarom (X, 14—16) podsjeća nas uvelike na početak kakve naše narodne pripovijetke: »Tamara koju je mati porodila mila Maaka, /bijaše ponajljepša vanjštinom kraljeva kćerka, /lijepomu Apšalomu također rođena sestra« (*Thamaris una fuit forma pulcherrima regis /natarum, mater quam quondam chara Maacha /germanam pulchro generaverat Absaloni*).

¹⁴³ Za upotrebu imenice *suspectus* (II, 285) u značenju talijanske *sospetto* (= sumnja) usp. Gortan, rad pod e) citiran u bilj. 6, str. 263. — Iznenađuje također upotreba riječi *sponsa* u II, 90, gdje Šaul veli Davidu da će mu dati svoju kćer, koja će mu roditi *djecu* kraljevske krvi, samo neka se pokaže dostojan toga *braka*. Spominjanje *zaručnice* u takvom kontekstu čini mi se nepriličnim; prije bismo očekivali *uxor*. U Bibliji također stoji: »Dat ću ti je za ženu« (1 Sam 18, 17). Treba li dakle u tome vidjeti utjecaj talijanskoga jezika ili je pak Marulić svjesno izmijenio biblijski tekst da bi — kao što i inače mijenja starozavjetne nazore u novozavjetne — stavio akcent na instituciju (zaruke) do koje je kršćanstvu osobito bilo stalo? No čini se da dilemu oko toga, a u prilog prvomu mišljenju, rješava sljedeći primjer u kojem svećenik, prilikom vjenčanja, pita mladence (Davida i Mikalu): si *sponsam velit hic et si velit illa maritum* (II, 236). U istoj se prilici, vidimo, David označuje kao *maritus*, a Mikala kao *sponsa*. Isp. i V, 101: *plures adducere sponsas* (u naslovu *in margine* stoji *uxor!*): *maritas ducit alias* (VIII, 73—74).

¹⁴⁴ Usp. što je rečeno u bilj. 2. O kvaliteti toga prijevoda usp. V. Gortan, »La version latine du Ier chant de 'La Divine Comédie' par Marko Marulić«, *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*, 1960, br. 9—10, str. 9—18.

Stih Davidijade

I heksametar naših latinista dosad je slabo, bolje reći — uopće još nije bio istraživan kao metrička cjelina. I tu smo dakle u priličnom zaostatku prema nekim drugim narodima. Tako nam je, na primjer, ritmička struktura Miltonova heksametra danas već poznata.¹⁴⁵ Takvu bi analizu trebalo svakako izvršiti i za *Davidijadu*, jer bi nam ona pokazala, pored ostaloga, koliko se Marulić uspio i stihovno približiti svomu uzoru — Vergiliju. Neke pojave, doduše, već pri letimičnom čitanju upućuju na Vergilija: na primjer, česte elizije na mjestu središnje cezure, ali bi stvar valjalo detaljnije istražiti. Također bi usporedba zakoračenja u *Davidijadi* s onim u Vergilija mogla dati zanimljive rezultate.

Što se pak tiče povećeg broja prozodijskih netočnosti u *Davidijadi*, one se u cijelosti tumače pjesnikovim nedovoljnim poznavanjem latinske prozodije.¹⁴⁶ No je li svagdje baš tako? Ja sam naime sklon da bar u nekima od njih — da ne kažem u svima — vidim prije stanovitu pjesnikovu nonšalantnost negoli nepoznavanje,¹⁴⁷ nonšalantnost kojoj je uzrok utjecaj srednjovjekovne latinske poezije,¹⁴⁸ a taj, kako smo vidjeli, nije bio nipošto malen u Marulića. S time u vezi interesantno je navesti da čak tri inkriminirane prozodije u *Davidijadi*: *iunior* (I, 137), *octuagena* (XII, 109), s kratkim vokalom u slogu *iu-* i s kratkim *-a-* u *octua-*, umjesto dugoga, te *trecentum* (XII, 89), s dugim vokalom u slogu *tre-* umjesto kratkoga — nalazimo na jednom našem srednjovjekovnom spomeniku.¹⁴⁹ Poznato je pak da se Marulić, kao humanist, zanimao za stare natpise, pa je čak izdao zbirku antičkih natpisa iz Italije, kojima je dodao i neke iz Solina.¹⁵⁰ Mogao mu je dakle i spomenuti naš natpis sakral-

¹⁴⁵ Usp. G. E. Duckworth, »Milton's hexameter patterns — Vergilian or Ovidian«, *AJPh* 93/1972, sv. 1, str. 52—60.

¹⁴⁶ Usp. Gortanov rad citiran u bilj. 6. pod b).

¹⁴⁷ Činjenica je da u Marulića nalazimo veći broj riječi s dvojakom prozodijom, klasičkom i »pogrešnom«. Primjere navodi Gortan (usp. rad citiran u bilj. 6. pod b), str. 108).

¹⁴⁸ Očit utjecaj srednjovjekovne versifikacije u *Davidijadi* jest prozodija riječi *mulier* u kosim padežima, koja se uvijek javlja s dugim *-e-* osnove. O osobitostima srednjovjekovne prozodije u odnosu na klasičku usp. publiže: D. Norberg, *Introduction à l'étude de la versification latine médiévale*, Stockholm, 1958, str. 7. i d.

¹⁴⁹ Riječ je o natpisu na raki sv. Šimuna iz god. 1380, koji glasi:

Symeon hic iustus Yexum de Virgine natum
Ulnis qui tenuit hac archa pace quiescit.
Hungarie regina potens, illustris ed alta
Elyzabet iunior quam voto contulit almo
Anno milleno treceno octuageno.

Hoc opus fecit Franciscus de Mediolano.

¹⁵⁰ Riječ je o njegovu djelu *In epigrammata priscorum commentarius*.

noga, votivnog sadržaja biti poznat, iz kojega je mogao svjesno uzeti gornje, »pogrešne« prozodije. Možda bi u tome smislu trebalo tražiti i rješenje beznadne lekcije *regionis coronas* (VI, 73), prema *hoc opus fecit* s istoga spomenika, gdje također s-f, suprotno klasičkom uzusu, ne čine poziciju.¹⁵¹

Definicija Davidijade

Imajući u vidu složenost i težinu problema o kojima smo govorili, a napose činjenicu da se *Davidijada* još uvijek nalazi u početnom stadiju istraživanja, nije čudno što je i sama definicija toga djela još uvijek predmet znanstvenoga spora. Dok naime jedni smatraju *Davidijadu* religiozno-alegorijskim,¹⁵² biblijsko-religioznim¹⁵³ ili, još kraće, kršćanskim spjevom,¹⁵⁴ drugi u njoj vide u prvom redu historijsko-junački¹⁵⁵ ili historijsko-junački i istodobno religiozno-etički ep.¹⁵⁶ Prvi naglašuju njegov alegorijski karakter, dok ga drugi energično poriču.¹⁵⁷ Meni se čini da oba mišljenja nisu toliko oprečna a da se ne bi dala u najvećoj mjeri uskladiti. Ali kako svako od njih prilazi *Davidijadi* iz određenoga kuta promatranja, tj. pomalo jednostrano, mislim da nijedno od njih nema izgleda da bude opće prihvaćeno kao definicija.

Da je *Davidijada* u prvom redu junačko-historijski ep, o tome, mislim, ne bi trebalo da bude dvojbe. Jer Marulić je uzimao građu za svoje djelo iz onoga dijela Biblije koji pripada među tzv. povijesne knjige Staroga zavjeta, a ne, na primjer, iz Petoknjižja ili Psalama, a i sam veli da će opjevati *slavna djela kralja Davida*,¹⁵⁸

¹⁵¹ Nije, naravno, potrebno insistirati na tome da je Marulić morao poznavati spomenuti natpis, jer su to skanzije koje su bile opće proširene u srednjem vijeku. To isto vrijedi i za *salubris* (V, 476), s kratkim -u- mjesto dugoga, *statim* (V, 175, IX, 79 i 119), s dugim -a- mjesto kratkoga, *iugis* (X, 42), s kratkim lu- mjesto dugoga (taj primjer nalazimo upravo u Sedulija, usp. Norberg, o. c., str. 7) itd. U srednjem vijeku moglo se pokratiti i završno -a u abl. sg. I dekl., kakvo je u Marulića *solertia* (XIV, 374), pa čak i diftong *oe* (usp. *coepit*, s kraćim -*oe*-, u X, 17). Primjere navodi Norberg, o. c., str. 8—9. — Za lekciju pak *regionis coronas* (ako je točna, jer je mjesto vrlo oštećeno) usp. nekoliko sličnih primjera sa završetka heksametra u Norberga, o. c., str. 8.

¹⁵² Usp. Badalić, o. c., str. 20. i Gortan, rad citiran u bilj. 49, str. 119.

¹⁵³ Usp. Gortan, »Čitajući Marulićevu Davidijadu i Juditu...«, *Čakavska rič*, II/1972, br. 1, str. 36. i 44.

¹⁵⁴ Usp. Gortan, *Hrvatski latinisti* (»Pet stoljeća hrvatske književnosti«, Matica Hrvatska, knj. 2, Zagreb, 1969), sv. I, str. 229.

¹⁵⁵ Usp. Marcovich, *Acta...*, str. 373.

¹⁵⁶ Marcovich u svojem izdanju *Davidijade*, str. XIII.

¹⁵⁷ Marcovich, *Acta...*, str. 373.

¹⁵⁸ Usp. I, 1: *Davidis memorare pii gesta inclyta regis...*

započinjući pak drugi dio epa, napominje da je do sada govorio o Davidu kao *vojskovođi*, a da će odsada govoriti o tome što je sve on učinio otkako je postao *kralj*.¹⁵⁹ Ne govori on o Davidu isključivo kao vjerniku niti samo o njegovim moralnim kvalitetama.

Religiozno-etički karakter toga djela nije sporan; uostalom, lako je uočljiv duž cijeloga epa. Sporna je njegova alegorijska koncepcija. Međutim, alegorijska tumačenja u pogovoru i pjesnikova napomena s time u vezi u posveti¹⁶⁰, a, možda, još više novozavjetna interpretacija jednoga starozavjetnog događaja u samoj *Davidijadi*, na što smo već ukazali¹⁶¹, govore svakako u prilog prvome mišljenju. Uostalom, da je svoje djelo alegorijski zamislio, humanistički pjesnik nije se smatrao obaveznim da to *expressis verbis* i kaže. Da to, na primjer, nije učinio J. Bunić u spjevu *De raptu Cerberi*¹⁶², danas bismo, vjerojatno, imali jedan filološki spor više.

Uzevši sve u obzir, mislim da definicija *Davidijade* — ako se njome žele obuhvatiti sve bitne crte toga djela — može biti samo kompleksna. Upravo stoga ja sam to djelo svojedobno¹⁶³ i označio kao junački ep historijskoga sadržaja, religiozno-etičkog karaktera, alegorijski koncipiran. No konačna definicija, a pogotovu ocjena¹⁶⁴,

¹⁵⁹ *Hactenus ipsa ducis Davidis diximus acta. /Nunc subeunt cantanda mihi quae gesserit idem /sceptra tenens regni* (VII, 1. i d.).

¹⁶⁰ *Deinde historiae veteris contextum ostendi novae esse figuram.*

¹⁶¹ *Petra dividens* = Krist (IV, 176—192).

¹⁶² U posveti papi Leonu X izričito veli da tri pjevanja toga njegova epa pjevaju o Kristu u Herkulovu liku (*Christum Herculeae canunt figura*), a drugomu je izdanju čak promijenio naslov (Rim, 1526), pa pred prvim pjevanjem nalazimo *Sub figura Herculis Christi praeludium*, a pred ostalim dvama, s neznatnom izmjenom, *Christi sub figura Herculis praeludium* (= Kristova prasluka u Herkulovu liku). Nije li, možda, tako postupio ugledajući se u Marulićev alegorijski pogovor? Smatra se naime, s velikom vjerojatnosti, da je *Davidijada* napisana nešto prije, negdje između god. 1506. i 1516.

¹⁶³ Usp. »Uvodnu napomenu uz prijevod Marulićeve *Davidijade*«, *Forum* XII/1973, br. 9, str. 387.

¹⁶⁴ Nezgodno je u svakom slučaju, bez dovoljnog poznavanja predmeta (na temelju kojih svojih ili tuđih obrazloženih iskustava?!) — kao što to čini Marin Franičević (»Judita Marka Marula Pečeniča...«, *Čakavska rič*, II/1972, br. 1, str. 17), koji po svaku cijenu gura u prvi plan *Juditu*, — tvrditi »kako su sva Marulićeva latinska djela danas literarno mrtva, kako mu mnogo veću slavu ne bi bila donijela ni stoljećima zatvorena *Davidijada*, iako i ona potvrđuje njegovu ne malu nadarenost (!) te kako je on latinski pjesnik koji se tek fragmentarno približio razini svojih mogućnosti«. Takvu bi izjavu mogao dati samo vrlo kvalificiran stručnjak — vrstan latinist, a uvjeren sam, nema nijednoga koji bi imao petlje takvo što izjaviti. Marulićeva *Davidijada* takvu ocjenu zaista i ne zaslužuje. To je upravo neshvatljiva nepravda prema ocu hrvatske književnosti, »koji još uvijek pruža mnogo onima koji umiju čitati« — latinski! Trebalo bi se osloboditi opsesije da *Juditu* samo čakavac može pravo razumjeti, a da o djelima naših latinista može pisati — i naprečac ih ocjenjivati! — tko god to hoće. No, na žalost, takva je u nas praksa već duže vrijeme. Što je posrijedi? Nedostatak stručnjakâ ili neodmjernost pojedinaca? Ili oboje?

Davidijade moći će se donijeti tek pošto sva potrebna ispitivanja budu potpuno dovršena.

Zaključak: neposredni zadaci

Prema svemu što je ovdje izloženo, izlazi da se jedan od prvih zadataka na proučavanju *Davidijade* sastoji u tome da se istraži, u svim pojedinostima, pjesnikov odnos prema biblijskom predlošku, a zatim, da se utvrdi stupanj zavisnosti i originalnosti Marulićeve u odnosu na njegove, u prvom redu, klasičke, ali i srednjovjekovne i druge uzore. Detaljna pak analiza jezika i stiha *Davidijade* trebalo bi da označi početak svestranijega i dubljeg proučavanja naše latinističke baštine u tome pravcu.

Neke od navedenih studija upravo su u toku.

Na kraju, naglasio bih da se važnost proučavanja *Davidijade*, za našu nauku posebno, sastoji u sljedećem:

- da se analizom njezina stila¹⁶⁵ i cjelokupne pjesničke fakture odredi njezin odnos prema *Juditi*, koja se do pronalaska *Davidijade* smatrala najboljim Marulićevim djelom;
- da se dobije solidna baza za usporedbu s tzv. splitskim ulomkom *Davidijade*, djelom nekoga pjesnikova suvremenika znatne umjetničke vrijednosti¹⁶⁶;
- da se Marulićeva tehnika obrade biblijskoga predloška može detaljno usporediti s tehnikom ostalih naših humanista koji su obrađivali sličnu tematiku.

¹⁶⁵ Kako nas izvještava u svome prikazu V. Vratović (*Umjenost riječi*, 17/1973, br. 3, str. 231-234), o nekim stilskim osobinama Marulićeve *Davidijade* bilo je govora u jednom referatu (P. Pascal, Washington) na Prvom međunarodnom kongresu za neolatinske studije u Leuvenu (Belgija) 1971. No taj referat nije bio poslije tiskan u zborniku kongresa (*Acta conventus Neo-Latini Lovaniensis*, München, 1973), pa mi stoga njegov sadržaj nije поближе poznat.

¹⁶⁶ O tom se djelu vrlo povoljno izrazio izvrstan poznavalac naše stare književnosti M. Kombo (*Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1961², str. 86).

B. Glavičić: L'IMPORTANCE DE LA RECHERCHE DE »LA DAVIDIADÉ«
DE MARULIĆ

RÉSUMÉ

La grande oeuvre du père de la littérature croate, le poème épique latine »La Davidiade«, a été pendant des siècles considéré comme étant perdue: c'est à peine en 1952 qu'elle a été découverte dans la Bibliothèque National de Turin. Peu après, deux éditions de »La Davidiade« ont été mises à jour: l'édition princeps en 1954 par J. Badalić (éd. de la JAZU, Zagreb) et la seconde édition en 1957 (Mérida, Venezuela) par M. Marcovich. Jusqu'à aujourd'hui plusieurs travaux de valeur sont écrits sur »La Davidiade«, ayant pour le but d'établir surtout le texte original de Marulić puisque l'unique manuscrit conservé de »La Davidiade« a été abîmé par l'humidité et est par conséquent à maints endroits difficilement lisible. Aujourd'hui, cette tâche extrêmement difficile peut être considérée comme étant efficacement accomplie.

Cependant les vraies qualités artistiques de »La Davidiade« ne sont ni même à présent étudiées de manière satisfaisante. »La Davidiade« n'a pas encore été l'objet d'une recherche plus complexe et plus systématique, bien que plusieurs observations exactes et aussi quelques idées justes de son caractère aient déjà été créés et que certains problèmes concernant l'oeuvre aient été bien envisagés. Cependant il n'est possible sans une analyse des plus exactes de son style et de sa structure poétique globale déterminer la position de »La Davidiade« dans l'oeuvre littéraire de Marulić ni porter un jugement définitif sur les valeurs de la technique épique de celui-ci. En d'autres termes, ce qui nous manque encore, c'est l'idée complète de Marulić en tant que poète et artiste.

La recherche de »La Davidiade« se propose donc comme une de ses tâches principales d'étudier minutieusement le rapport du poète à son modèle biblique aussi bien que de prouver le degré d'originalité et de dépendance de Marulić de ses modèles surtout classiques, mais aussi de ses modèles médiévaux et d'autres. L'analyse détaillée de la langue et du vers de »La Davidiade« pourrait dans ce sens initier à la recherche plus complexe et plus soignée de l'héritage de nos latinistes.

Étant donné les tâches nommées ci-dessus, l'auteur expose dans ce travail les résultats auxquels il est parvenu au cours de ses recherches. Ils se trouvent dans les chapitres intitulés: *Odnos prema Bibliji* (= *Le rapport à la Bible*), *Utjecaj klasika* (= *L'influence des classiques*), *Utjecaj srednjovjekovnih nabožnih pjesnika* (= *L'influence des poètes religieux du Moyen Age*), *Utjecaj suvremenika* (= *L'influence des contemporains*), *Jezik Davidijade* (= *La langue de »La Davidiade«*), *Stih Davidijade* (= *Le vers de »La Davidiade«*).